

Рецензію
офіційно
Голова спеціалізованої
вченої ради ДФ 26.133.119
проф. О. О. Караман

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.119
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору педагогічних наук, професору,
професору кафедри української мови
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Караману Станіславу Олександровичу

РЕЦЕНЗІЯ

Горохової Тетяни Олександрівни, кандидата педагогічних наук, доцента, доцента кафедри української мови Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка на дисертаційну роботу **Тарапати Єлизавети Володимирівни «Методика формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури засобами експресивного синтаксису»**, подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

Актуальність теми дослідження. Дисертаційну роботу Тарапати Єлизавети Володимирівни присвячено обґрунтуванню й експериментальній перевірці методики формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури засобами експресивного синтаксису. Вимоги до якості фахової мовної освіти майбутніх учителів-словесників зумовлені домінуванням компетентнісної парадигми, євроінтеграційними змінами в освітньому просторі та суспільним запитом на вчителя з розвиненою мовленнєвою культурою. Водночас практика організації освітнього процесу засвідчує, що репродуктивне засвоєння граматичного матеріалу не забезпечує належного рівня сформованості граматичної компетентності здобувача вищої педагогічної освіти щодо свідомого, функційно й стилістично вмотивованого використання мовних засобів у реальних ситуаціях професійної комунікації.

У цьому контексті звернення до засобів експресивного синтаксису як методичного ресурсу формування граматичної компетентності є теоретично виправданим і практично доцільним. Незважаючи на значну кількість дисертаційних робіт із лінгводидактики вищої школи, методика формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури засобами експресивного синтаксису, в якій засоби експресивного синтаксису виконують системоутворювальну, а не допоміжну функцію, донині не була предметом спеціального дослідження, що й визначає актуальність обраної теми.

Відтак дослідження Тарапати Єлизавети Володимирівни є актуальним, відповідає потребам сучасної лінгводидактики вищої школи і має беззаперечне значення для теорії та практики фахової підготовки майбутніх учителів-словесників.

Наукова новизна результатів дисертації. Рецензована дисертаційна робота є однією з перших в українській лінгводидактиці спроб цілісно й системно обґрунтувати методика формування граматичної компетентності майбутніх учителів з опорою на функційний потенціал синтаксичного рівня мовної системи. У роботі конкретизовано зміст поняття «граматична компетентність майбутнього вчителя української мови і літератури», схарактеризовано її структурні складники та обґрунтовано роль засобів експресивного синтаксису як дидактично значущого чинника формування мовленнєвої й риторичної культури педагога.

Науково новим є обраний методичний діапазон дослідження: засоби експресивного синтаксису (парцеляція, інверсія, риторичні конструкції, неповні речення тощо) розглянуто не як об'єкт вивчення, а як інструмент формування здатності студентів свідомо добирати й використовувати синтаксичні конструкції відповідно до комунікативної мети, стилю та адресата мовлення. Запропонована трифазова модель дослідного навчання – мотиваційно-цільовий, креативно-продуктивний і діагностично-рефлексійний етапи формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури засобами експресивного синтаксису – є самостійним методичним внеском авторки й може слугувати підґрунтям для подальших розробок у суміжних напрямках лінгводидактики.

Наукова новизна рецензованої праці полягає в теоретичному обґрунтуванні та практичному розробленні методики формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на основі експресивного потенціалу синтаксису, ефективність якої підтверджено результатами педагогічного експерименту.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження.

На теоретичному рівні дисертація Тарапати Єлизавети Володимирівни збагачує поняттєвий апарат методики навчання граматики у ЗВО. Уточнення змісту й структури граматичної компетентності майбутнього вчителя, обґрунтування ролі синтаксичних засобів експресивності у формуванні професійного мовлення педагога-словесника, а також концептуалізація поняття «навчальний текст як засіб реалізації експресивно-синтаксичного потенціалу мови» є вагомим теоретичним внеском у розвиток лінгводидактики вищої школи.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості безпосереднього впровадження розробленої методики в освітній процес ЗВО: у курсах сучасної української мови, стилістики і методики навчання мови, а також у системі підвищення кваліфікації вчителів. Запропонована система вправ і завдань має виразну дидактичну логіку і може бути використана науковцями-лінгводидактами, викладачами, студентами-філологами й учителями-практиками.

Визнаючи вагомість результатів дослідження для науки і практики, вважаємо, що вони сприяють підвищенню ефективності формування фахової

граматичної та комунікативної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури, розвитку їхніх умінь свідомо добирати й використовувати синтаксичні засоби відповідно до завдань педагогічного мовлення.

Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукова обґрунтованість дисертації забезпечена цілісністю методологічного підходу, логічною послідовністю викладу й поєднанням теоретичного та експериментального рівнів дослідження. Авторка спирається на репрезентативну джерельну базу, що охоплює праці провідних лінгвістів (А. Загнітко, М. Вінтонів, К. Городенська, Л. Мацько та ін.) і лінгводидактів (О. Горошкіна, С. Караман, Н. Голуб, Н. Дика та ін.). Аналіз наукових джерел має аналітичний, а не компілятивний характер, що свідчить про самостійність наукового мислення здобувачки.

Достовірність отриманих результатів підтверджено триетапним педагогічним експериментом, проведеним на базі кількох університетів різних регіонів України, що підтверджує репрезентативність вибірки. Зростання частки студентів із високим і достатнім рівнями сформованості граматичної компетентності в експериментальних групах підкріплено кількісним і якісним аналізом та статистичною верифікацією результатів.

Отже, наукові положення, висновки і рекомендації рецензованої дисертації є теоретично обґрунтованими й достовірними; підстав для сумнівів щодо їх достовірності не виявлено.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Визначені в дисертації завдання зреалізовано на належному науково-методичному рівні. Є. В. Тарапата самостійно сформулювала мету й завдання дослідження, обрала відповідні методи для їх розв'язання, здійснила аналіз і синтез наукових джерел, організувала й провела педагогічний експеримент за авторською методикою, опрацювала та узагальнила одержані результати, оформивши їх у вигляді завершеної дисертаційної роботи й публікацій у фахових виданнях.

Поєднання теоретичних, емпіричних і статистичних методів відповідає характеру поставлених завдань. Доцільно підкреслити методично виважене застосування педагогічного спостереження, тестування й аналізу студентських робіт у комплексі – такий підхід забезпечує повноту й надійність отриманих даних.

З огляду на викладене вище поставлені дослідницькі завдання виконано на достатньому методологічному рівні, здобувачка виявила здатність до самостійного наукового пошуку, характерну для рівня доктора філософії.

Апробація результатів дисертації. Повнота їх викладу у наукових публікаціях.

Публікаційний доробок здобувачки становить 12 одноосібних наукових праць, з яких 5 у наукових фахових виданнях України і 7 статей, у яких

додатково висвітлено наукові результати дисертації. Тематика публікацій відображає логіку розгортання дослідження й охоплює як теоретичні, так і методичні аспекти роботи.

Усі публікації Тарапати Єлизавети Володимирівни *і результати їх апробування на наукових конференціях різного рівня відображають ідеї, матеріал і висновки, сформульовані авторкою в дисертаційній роботі.*

Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

Дисертацію структуровано відповідно до чинних вимог. Вступ містить обґрунтування актуальності теми, чітко сформульовані мету й завдання, коректно визначені об'єкт і предмет, характеристику методологічних засад, методів дослідження, відомості про експериментальну базу й апробацію результатів. Наукова новизна сформульована послідовно й відображає цілісний алгоритм розв'язання поставлених завдань.

Перший розділ забезпечує теоретичне підґрунтя дослідження: ретроспективний огляд розвитку методики навчання граматики від логіко-граматичного до комунікативно-діяльнісного напрямку, уточнення базових понять і обґрунтування психолого-педагогічних та лінгводидактичних засад авторської методики. У другому розділі розкрито організаційно-методичні аспекти: систему вправ і завдань, критерії, показники і рівні сформованості граматичної компетентності. Третій розділ відображає перебіг і результати педагогічного експерименту, підтверджуючи ефективність розробленої методики.

Загальні висновки об'єктивно узагальнюють результати дослідження. Список використаних джерел містить 274 найменування, зокрема 17 – іноземними мовами. Оформлення роботи відповідає нормам.

Загалом дисертація є самостійним, завершеним науковим дослідженням, оформленим відповідно до чинних вимог щодо дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Дослідження Тарапати Єлизавети Володимирівни виконано з дотриманням принципів академічної доброчесності. Авторка коректно покликається на праці попередників, чітко розмежовує власні напрацювання й запозичені положення; аналіз наукової літератури має аналітичний, а не компілятивний характер. Цитування ілюстративного матеріалу оформлено належним чином. Структура роботи, логіка викладу та характер узагальнень засвідчують самостійність виконаного дослідження.

Ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації даних у роботі не виявлено. *Рецензована дисертація відповідає основним принципам академічної доброчесності, а представлені в ній результати є самостійним і оригінальним внеском у розвиток сучасної лінгводидактики.*

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Дослідження Тарапати Єлизавети Володимирівни характеризує послідовність наукових інтерпретацій і системність підходу до аналізованих явищ і процесів. Водночас окремі положення дисертації спонукають до наукової дискусії, а деякі аспекти потребують уточнення або пояснення.

По-перше, у теоретичному розділі роботи поняття «засоби експресивного синтаксису» розкрито переважно через перелік конструкцій і характеристику їхніх функцій, однак критерії розмежування «нейтрального» та «експресивного» в конкретному контексті висловлення залишаються недостатньо окресленими. Для методики, орієнтованої на практичне застосування, важливо було б чіткіше пояснити, за якими ознаками студент у навчальній ситуації ідентифікує конструкцію як експресивну й відповідно моделює власне висловлення. Деталізація цього аспекту посилювала б теоретичне підґрунтя роботи.

По-друге, запропонована система критеріїв і показників сформованості граматичної компетентності є загалом науково вмотивованою, проте у роботі не завжди достатньо чітко окреслено межі між суміжними рівнями, зокрема «достатнім» і «середнім», у частині, що стосується здатності студентів до стилістично мотивованого використання засобів експресивного синтаксису. Розширення якісних дескрипторів кожного з рівнів підвищило б діагностувальну точність запропонованого інструментарію й полегшило б його практичне застосування.

По-третє, трифазова модель дослідного навчання описана переважно як лінійна послідовність, проте залишається не з'ясованим, яким чином результати проміжних діагностувальних зрізів впливали на коригування змісту й методів наступного етапу. Висвітлення цього зворотного зв'язку дало б змогу більш переконливо обґрунтувати адаптивний характер запропонованої методики.

По-четверте, перспективним видається розширення сфери застосування методики формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури засобами експресивного синтаксису в умовах дистанційного та змішаного навчання. Оскільки зазначені формати стали невід'ємним складником вищої освіти в Україні, доцільною вважаємо рефлексію щодо можливостей адаптування розробленого дидактичного інструментарію до цифрового освітнього середовища, яка посилювала б практичний потенціал дослідження.

Висловлені зауваження є дискусійними і мають переважно рекомендаційний характер. Вони не ставлять під сумнів наукову новизну, практичне значення й завершеність дисертаційної роботи та не суперечать тому, що вона містить нові науково обґрунтовані й особисто сформульовані здобувачкою результати. Наведені міркування є запрошенням до наукової дискусії, авторська ж позиція має право на відстоювання.

Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

Тарапата Єлизавета Володимирівна має належний рівень теоретичних знань, практичних умінь і наукових компетентностей. Здобувачка підтвердила вміння самостійно проводити науково-педагогічне дослідження, формулювати обґрунтовані висновки, аргументовано відстоювати власну позицію й визначати перспективи подальшого наукового пошуку. *Усі висловлені нами міркування не мають характеру принципових зауважень, є роздумами з актуальних проблем, виокремлених у дисертаційній роботі Єлизавети Володимирівни.*

Загальна оцінка дисертації та наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та відповідності вимогам.

Незважаючи на висловлені дискусійні положення й зауваги, наголошуємо на високому теоретико-методологічному рівні рецензованої роботи, її беззаперечній актуальності для сучасної теорії і методики навчання, науковій новизні та практичному значенні. Дисертація Тарапати Є.В. відповідає вимогам МОН України до наукових праць дослідницького жанру.

Дисертація «*Методика формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури засобами експресивного синтаксису*» є завершеною науковою працею, в якій її авторка, **Тарапата Єлизавета Володимирівна**, отримала нові науково обґрунтовані й експериментально перевірені результати.

Означена дисертаційна робота відповідає вимогам п. 6-9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.22 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023, а її авторка, Тарапата Єлизавета Володимирівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Петяна ГОРОХОВА

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ГРИНЧЕНКА

Код ЄДРПОУ 45307965

ВЛАСНИЙ ПІДПИС

П. Горохова

ЗАСВІДЧУЮ

П. Горохова